Пальчикова О.О. [1]

Проблеми навчання української мови в іншомовній аудиторії

[1] *Пальчикова Олександра Олександрівна, аспірант кафедри української мови, викладач англійської мови, Криворізький національний університет м. Кривий Ріг, Україна*

Анотація: У статті обґрунтовано важливість навчання української мови в іншомовній аудиторії. Акцентовано увагу на тому, що українська лінгводидактика нині перебуває на етапі становлення. Наголошено, що сучасна теорія та практика навчання української мови як іноземної ще не набула належної методичної бази, а вибір технології викладання остаточно не зроблено. Окрім того, визначено склад контингенту іноземних студентів із позиції можливостей вивчення ними української мови. Виокремлено низку нерозв'язаних проблем, які виникають під час навчання української мови представників іноземних спільнот. З-поміж них особливої уваги заслуговують питання спорідненості рідної та чужої мов, вибору кваліфікованого педагогічного складу, диференційованого поділу навчальних матеріалів, навчання представників іноземних спільнот у двомовному середовищі.

Ключові слова: українська мова як іноземна, категорії іноземних студентів, теоретичні і практичні проблеми навчання.

Проєвропейська політика України та її приєднання до Болонського процесу спричинили зміни в соціально-економічній сфері, що посприяло відкриттю інформаційного простору для іноземних студентів і надало змогу пізнання та вивчення української культури, історії, літератури й мови. Потреба в оволодінні іноземцями теоретичними та практичними навичками української мови стала рушієм розвитку української лінгводидактики як методичної дисципліни, що вивчає зміст, методи, форми навчання української мови загалом та іноземної зокрема. Після отримання Україною незалежності, в українських ВНЗ підвищилася кількість іноземних студентів, які ба-

 ©A. A. Palchickova 2013

жають отримати фахові знання з провідних дисциплін, логічним наслідком чого стало зростання попиту на навчання української мови. Нині згідно із Законом України «Про освіту» відбувається упровадження у вищі навчальні заклади нової навчальної дисципліни «Українська мова як іноземна» задля надання належної фахової підготовки іноземним громадянам, які в майбутньому співпрацюватимуть з українськими та закордонними партнерами [5].

Отже, в 1990-х роках XX століття наплив іноземного студентства активізує українську лінгводидактичну діяльність: розробляються програми, підручники, посібники з навчання української мови в іншомовній аудиторії: «Розмовляйте з нами українською мовою» (Г. Макарова, Л. Паламар, Н. Присяжнюк), «Перші кроки українського мовлення» (Г. Євстигнєєва); «Українська мова. Практичний курс граматики для студентів-іноземців» (В. Вінницька, Н. Плющ), «Украинский язык. Трудности правописания для русскоязычных» та ін.

Починаючи з 2004 року, після проведення освітньої реформи й упровадження кредитно-модульної системи навчання, науково-дослідницькі праці з української мови як іноземної стають більш спрямованими на задоволення Загальноєвропейських вимог із мовної освіти, що мають визначити загальне підґрунтя для створення навчально-методичного забезпечення в європейському просторі [4]. З цього часу і до нині українська лінгводидактика жваво розвивається, додаючи до свого арсеналу нові напрями досліджень у сфері навчання української мови в іншомовній аудиторії, проте база з навчання української мови як іноземної досі знаходиться у стані формування, а технологія викладання у процесі розроблення.

Як і будь-яка галузь науки, що знаходиться на етапі становлення, українська мова як іноземна потребує ретельного вивчення, при цьому пильної уваги фахівців потребують труднощі, на які натрапляють викладачі під час процесу навчання української мови в іншомовній аудиторії. Коло нагальних питань із часом лише розширюється, тому їх розгляд має відбуватися як на загальноукраїнському, так і міжнародному рівнях. Одним із основних епіцентрів визначення проблем навчання української мови як іноземної вважається Ялтинська Міжнародна наукова конференція, що проходила в останній декаді XX століття. Під час загальної дискусії постало питання про низький рівень забезпечення методичним матеріалом практичного курсу української мови як іноземної, недостатню кількість наукових праць у царині методики навчання [9]. Колективне обговорення труднощів навчання української мови іноземних студентів за участі вітчизняних і зарубіжних фахівців із Польщі, Чехії, Хорватії, Македонії, Росії відбулося на першому Міжнародному науково-методичному семінарі «Теорія і практика викладання української мови як іноземної». Основна мета семінару полягала в тому, аби визначити стан і суперечливі питання викладання української мови як іноземної. Наукова дискусія охоплювала такі сфери лінгводидактичної діяльності: виявлення методичних засад навчання української мови (упровадження корпусних підходів у методиці навчання мови, диференційована організація навчання, формування та розвиток комунікативної компетентності під час навчання української мови як нерідної); особливості методики викладання фонетики, лексики, граматики української мови; встановлення лінгвістичних і лінгводидактичних проблем навчання української мови в межах іншомовної аудиторії [8]. Аналіз нагальних питань висвітлив низку ускладнень, що виникають упродовж навчання української мови як іноземної. Однією із суттєвих можна назвати проблему *спорідненості рідної і чужої мов* під час навчання української мови. Сучасні українські лінгводидакти – А. Чистякова, Л. Селіверстова, Т. Лагута зазначають, що загалом можна виокремити три групи іноземців, які приїздять до України на навчання: а) ті, що володіють російською мовою та є вихідцями з країн СНД (Росії, Білорусі, Вірменії, Туркменістану, Азербайджану та ін.); б) ті, для яких рідними є слов'янські мови південно-західної підгрупи (громадяни Польщі, Чехії, Словаччини та ін.); в) представники народів, що не володіють російською мовою та не належать до групи індоєвропейських мов (іноземці з Китаю, В'єтнаму, Йорданії, Ірану, Нігерії, Морокко та ін.) [10]. Як відомо, великий рівень спорідненості можна простежити у групі слов'янських мов, до яких входять українська, російська, білоруська, болгарська, македонська та ін. За ствердженням Р. Бошковича, характерною рисою є схожість у способі вираження граматичних значень (афіксація), структурі слова, речення, семантиці, вживанні граматичних категорій, звуковій системі мови [2]. Під час навчання другої та третьої категорії студентів мовою-посередником є англійська, або французька, (переважно для країн африканського континенту), проте для більшості викладачів це ускладнює освітній процес, адже одразу постає питання володіння викладацьким складом іноземною мовою в межах міжкультурного спілкування «викладач-студент». Такий стан речей породжує нову проблему – *вибору кваліфікованих фахівців із навчання української мови як іноземної.* Із позиції Б. Сокіл і З. Мацюк, актуальність цього питання з часом

лише зростає, оскільки продиктована одним із найвпливовіших документів сучасності – «Мовна політика світу в XXI столітті». У ньому зазначено, що нова мовна політика повинна гарантувати міжкультурне спілкування, яке є можливим завдяки толерантному ставленню до представників різних спільнот, дбайливому ставленню до мовного плюралізму, наданню допомоги у навчанні мов. Відтак «розширення діапазону мов для навчання їх як іноземних сприяє формуванню відчуття багатокультурності світу, розвитку здатності до взаєморозуміння і толерантності до інших культур» [7, 6]. На думку вищезазначених науковців, викладач з української мови як іноземної має відповідальність за результативність професійного навчання іноземних студентів української мови, розроблення курсів із вивчення української мови як нерідної, підготовку навчально-методичного забезпечення, апробацію технології навчання іноземних мов, розв'язання теоретичних і практичних проблем із навчання української мови в осередку іншомовного спілкування. Проте, як зазначають фахівці з української лінгводидактики – Л. Бєй і О. Тростинська – складність полягає в тому, що педагоги не достатньо володіють досвідом навчання української мови в іншомовній аудиторії, а ті, що працюють у цій царині, послуговуються доробками із навчання російської мови як іноземної [1]. У результаті, рівень знань викладачів з української мови залишає бажати кращого, а наслідування канонів російськомовної науково-методичної літератури призводить до так званого «застою» в українській лінгводидактиці.

Не можна лишати поза увагою ще одну проблему – *диференційований поділ навчальних матеріалів*. З погляду низки лінгводидактів (З. Бакум, Л. Бєй, З. Назиров, О. Тростинська, Н. Ушакова, А. Чистякова та ін.), диференційоване навчання передбачає змістове виокремлення матеріалу відповідно до «індивідуальних освітніх та професійних потреб іноземних студентів, залучення студентів до визначення змісту їх курсового навчання, створення умов для вибору змісту й форм навчання…» [10, 19]. Для кожної з груп українська мова є засобом оволодіння певним фахом, тому навчальний матеріал має обиратися залежно від сфери спілкування, зумовленою певною спеціальністю, що іноземець обирає для навчання. Науковці зазначають, що відповідність комунікативних потреб до фахової спеціальності не завжди відображається у змісті навчальних предметів, підручниках, посібниках, планах і програмах зокрема. Лінгводидакти пояснюють це тим, що у викладанні в українських ВНЗ превалюючою залишається російська мова; отже, навчально-методичне оснащення з фахових дисциплін, призначене для студентів-іноземців, має російськомовну орієнтацію [10]. Унаслідок цього постає проблема *білінгвізму*. Так, лінгводидакти І. Жовтоніжко, Т. Єфімова, досліджуючи сфери адаптаційних процесів іноземних студентів в україномовному середовищі, дійшли висновків, що найтиповішим явищем для представників іноземних країн є «скрутне становище», у яке ті потрапляють, коли опиняються на перехресті двох мов – російської та української. Дослідники наголошують на тому, що навіть ті студенти, які обрали російську за мову навчання, «спочатку начебто не помічають української», проте незабаром натрапляють на проблему двомовності, адже ведення офіційної документації вимагає використання української мови; відтак у студентів-іноземців виникає необхідність ознайомлення з основами офіційної мови України [3]. З іншого боку, сучасна українська мова більшості регіонів України більше схожа на українсько-російський суржик, аніж на ту милозвучну й солов'їну мову, якою послуговувалися видатні митці слова XIX-XX століття, тому іноземцю, що не володіє ані російською, ані українською, чи має мізерний багаж знань із однієї з мов, важко вивчати українську у так би мовити «чистому вигляді», без «домішок» російських кальок. Окрім того, навіть отримавши знання з української мови на необхідному рівні, в умовах проживання в білінгвістичній країні дуже важко дотримуватися мовних норм, яких більшість українців ігнорує чи не знає, або ж, в іншому випадку, надає перевагу російській мові (центрально-та південно-східний регіони).

Отже, вищезазначені проблеми потребують серйозного переосмислення та розв'язання, що викликає необхідність у створенні нової технології навчання української мови, яка б задовольняла освітні потреби іноземних студентів; розробленні україномовної теоретико-методичної наукової бази з опорою на українознавчий лінгвістичний і лінгводидактичний досвід. Це, передовсім, вимагає удосконалення традиційних підходів у лінгводидактиці, спрямованих першочергово на формування мовної, мовленнєвої і граматичної компетенцій та урахування кроскультурного компонента, що потребує оволодіння культурним досвідом: знаннями про традиції, звичаї, норми поведінки, особливості світобачення іноземних студентів задля ефективного та продуктивного навчання української мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бєй Л. Б. Проблеми викладання української мови різним категоріям іноземних студентів / Л. Б. Бєй, О. М. Тростинська // Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі : Міжпредметні зв'язки : зб. наук. пр. – Харків : Константа, 2008. – Вип. 12. – С. 48–59.
2. Бошкович Р. Основы сравнительной граматики славянских языков. Фонетика и словообразование / Радосав Бошкович. – М. : Высшая школа, 1984. – 303 с.
3. Жовтоніжко І. М. Вплив дисциплін природничо-наукового циклу на адаптаційний процес іноземних студентів / І. М. Жовтоніжко, Т. А. Єфімова // Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі: Міжпредметні зв'язки : зб. наук. праць. – Харків : Константа, 2005. – Вип. 9. – С. 142–149.
4. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти : вивчення, викладання, оцінювання / наук. ред. С. Ю. Ніколаєва. – К. : Ленвіт, 2003. – 273 с.
5. Закон України про освіту : від 23.05.1991 № 1060-XII / Верховна Рада УРСР. – Офіц. вид. – К. : Парлам.вид-во, 1991. – 80 с.
6. Паламар Л. Принципи укладання підручника з української мови для іноземних студентів / Л. Паламар // Теорія і практика викладання української мови як іноземної : зб. наук. пр. – Львів, 2008. – Вип. 3. – С. 40–47.
7. Сокіл Б. Концепція підготовки фахівців для викладання української мови в іншомовній аудиторії / Б. Сокіл, З. Мацюк // Концепція підготовки фахівців для викладання української мови в іншомовній аудиторії / Теорія і практика викладання української мови як іноземної : зб. наук. пр. – Львів, 2006. – Вип. 1. – С. 6.
8. Теорія і практика викладання української мови як іноземної : зб. наук. праць за матеріалами міжнародної наукової конференції. – Львів, 2006. – Вип. 1. – С. 5.
9. Українська мова як іноземна: Проблеми методики викладання : зб. матеріалів Міжнародної наукової конференції, Ялта, вересень 1993. – Львів, 1994. – 143с.
10. Чистякова А. Диференційована організація навчання іноземців української мови / А. Чистякова, Л. Селіверстова, Т. Лагута // Теорія і практика викладання української мови як іноземної: зб. наук. пр. – Львів, 2008. – Вип. 1. – С. 13–21.

Palchickova A.A. Problems of teaching Ukrainian in a foreign language audience

Abstract. The article grounds the importance of teaching the Ukrainian language in a foreign language audience. The attention is focused on the fact that Ukrainian linguistics is at the stage of its formation. It is emphasized that the modern theory and practice of teaching Ukrainian as a foreign language has not acquired adequate methodological basis yet and the choice of teaching technology has not been completely done. The proposed paper defines the composition of foreign students' contingent in terms of their abilities of studying the Ukrainian language. The author identifies a number of unsolved problems that arise while teaching the Ukrainian language of the representatives of foreign communities. Among them, special attention should be paid to the affinity of native and foreign languages, the selection of qualified teaching staff, differentiated division of educational materials, teaching the representatives of foreign communities in a bilingual environment.

Keywords: Ukrainian as a foreign language, categories of foreign students, theoretical and practical problems of teaching

Пальчикова А.А. Проблемы преподавания украинского языка в иноязычной аудитории

Аннотация. В статье обоснована важность обучения украинскому языку в иноязычной аудитории. Обращено внимание на то, что украинская лингводидактика в настоящее время пребывает на этапе становления. Отмечено, что современная теория и практика обучения украинскому языку как иностранному еще не приобрела надлежащей методической базы, а выбор технологий преподавания окончательно не сделан. В предложенной статье определен состав контингента иностранных студентов с точки зрения возможностей изучения ними украинского языка. Выделен ряд неразрешенных проблем, которые возникают в процессе обучения иностранных сообществ украинскому языку. Среди них особенного внимания заслуживают вопросы родства родного и чужого языков, выбора квалифицированного педагогического состава, дифференцированного разделения учебных материалов, обучения представителей иностранных сообществ в двуязычной среде.

Ключевые слова: украинский язык как иностранный, категории иностранных студентов, теоретические и практические проблемы преподавания.